

การแพร่กระจายและอาหารของนกในป่าบาลา จังหวัดนราธิวาส

ศิริพร ทองอารีย์ และ กมล หลงหวัง

บทคัดย่อ

ศิริพร ทองอารีย์ และกมล หลงหวัง. 2552. การแพร่กระจายและอาหารของนกในป่าบาลา จังหวัดนราธิวาส. หน้า 48-56. ใน *ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2552*. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.

การสำรวจติดตามชนิดพันธุ์ของสัตว์ในสกุลนก (*Lutra* spp. และ *Aonyx* spp.) ในป่าบาลา ซึ่งเป็นพื้นที่โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่าสวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้ส่วนที่ 2 ในระหว่างเดือนมกราคม-เดือนกันยายน 2552 โดยวิธีการ เดินสำรวจหาการปรากฏของนก ตามเส้นสำรวจที่กำหนดขึ้นบริเวณป่าริมลำคลอง ในพื้นที่ป่าบาลา จังหวัดนราธิวาส บันทึกตำแหน่งการพบร่องรอยและการพบเห็นตัว วางกล้องดักถ่ายภาพเพื่อยืนยันชนิดนกที่พบร่องรอย จัดทำแผนที่การแพร่กระจายของนก เก็บตัวอย่าง กองมูลนกที่พบ และนำตรวจหาปรสิตและชนิดของอาหาร

พบนก 2 ชนิด คือ นกเล็กเล็บสั้นและนกใหญ่ขนเรียบอาศัยอยู่ในป่าบาลา จังหวัดนราธิวาส โดยนกทั้งสองนี้ใช้พื้นที่ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในบริเวณป่าดงดิบใกล้ริมคลองโอกาดิง และคลองสาขา แต่มีการเลือกกินอาหารที่แตกต่างกัน ไม่มีการแก่งแย่งด้านอาหาร คือ นกเล็กเล็บสั้นกินกลุ่มสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง (invertebrates) พวก crustacean ปู เป็นอาหารหลัก (BP) = 56.04 ส่วนนกใหญ่ขนเรียบเลือกกินสัตว์ในกลุ่มสัตว์มีกระดูกสันหลัง (vertebrates) พวกปลาเป็นอาหารหลัก (BP) = 88.93 และการพบนกทั้งสองชนิดในแหล่งน้ำของป่าบาลาเป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่า แหล่งน้ำของป่าบาลามีความสมบูรณ์ดี

คำนำ

สัตว์ป่านับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบนิเวศของผืนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้ส่วนที่ 2 จังหวัดยะลาและนราธิวาส สัตว์ป่าหลายชนิดเป็นดัชนีชี้ความสมบูรณ์ของป่าและแหล่งน้ำ เช่นสัตว์ในกลุ่มของนก เป็น flag species ที่เป็นสิ่งชี้วัดคุณภาพของแหล่งน้ำได้เป็นอย่างดี เพราะพบนกเลือกอาศัยอยู่ในที่มีแหล่งน้ำสะอาด และมีความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำที่เป็นอาหารเท่านั้น

การศึกษานี้ได้ทำการสำรวจติดตามชนิดพันธุ์ของสัตว์ในสกุลนก (*Lutra* spp. และ *Aonyx* spp.) ว่ามีชนิดพันธุ์ใดบ้าง มีการเลือกใช้พื้นที่ป่าอย่างไร อาหารและปรสิตที่พบในกองมูล ในบริเวณป่าบาลา จังหวัดนราธิวาส ซึ่งอยู่ในพื้นที่โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่าสวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้ส่วนที่ 2 ทั้งนี้เพื่อให้ทราบข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์ป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด

วิธีการ

ดำเนินการสำรวจ เก็บข้อมูล และจำแนกวิเคราะห์ตัวอย่างกองมูลของสัตว์มีกระดูกสันหลังในกลุ่มของนก ระหว่างเดือนมกราคม-เดือนกันยายน 2552 โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. เดินสำรวจหาการปรากฏของนก 2 ชนิด คือ นกเล็กเล็บสั้นและนกใหญ่ขนเรียบ ตามเส้นสำรวจที่กำหนดขึ้น บริเวณป่าริมลำคลองในพื้นที่ป่าบาลา จังหวัดนราธิวาส จำแนกชนิดจากร่องรอย

ที่พบคือรอยเท้าและลักษณะกองมูล และยืนยันชนิดนกจากการตั้งกล้องดักถ่ายภาพ ใกล้จุดที่พบร่องรอยเป็นเวลา 15 วัน ตามวิธีการของ Kanchanasaka (2001) และ Kruuk, et al. (1993)

2. นำตำแหน่งพิกัด UTM ที่พบร่องรอยมาลงในแผนที่ แสดงภูมิประเทศ การแพร่กระจาย และการเลือกใช้พื้นที่ป่าของนกที่พบทั้ง 2 ชนิด

3. เก็บตัวอย่างกองมูลที่พบในแต่ละเดือนมาวิเคราะห์ตรวจหาปรสิต และชนิดอาหาร

4. ประเมินห่วงโซ่ประกอบของอาหารที่พบจากตัวอย่างมูลที่เก็บมาแสดงในรูปของ

Percentage frequency (PF) = จำนวนร้อยละของกองมูลที่มีในอาหารนั้น ๆ

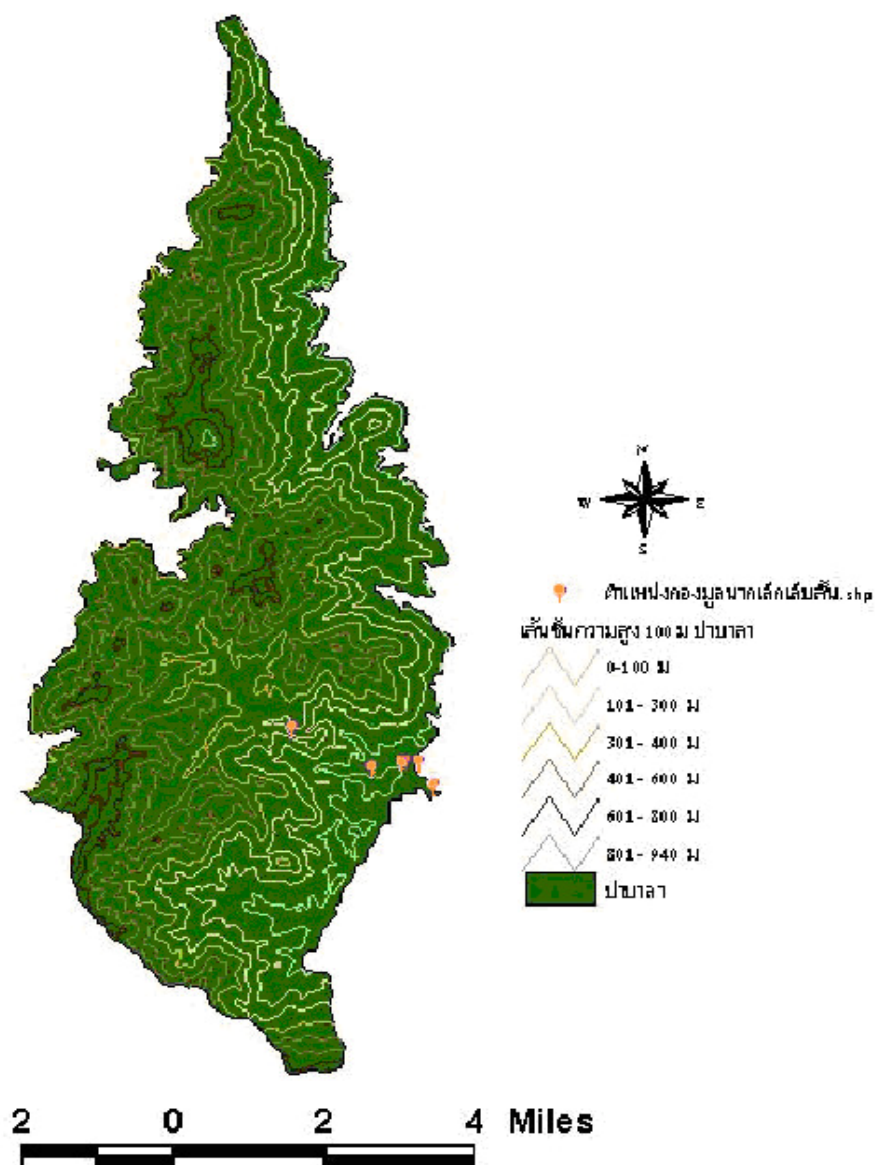
Relative frequency (RF) = $\frac{\text{จำนวนความถี่ในการพบชนิดอาหารชนิดหนึ่ง} \times 100}{\text{จำนวนความถี่ในการพบชนิดอาหารทุกชนิดรวมกัน}}$

Bulk percentage (BP) = ทำการประเมินคะแนนของอาหารแต่ละชนิดจากปริมาตรของชนิดอาหารในกองมูล โดยคะแนนรวมของอาหารทุกชนิดในกองมูลหนึ่งจะเป็น 100 จากนั้นจึงรวมคะแนนของอาหารชนิดนั้น ๆ ในทุกกองมูลเพื่อคำนวณค่าที่แสดงถึงความสำคัญของอาหารแต่ละชนิดในกองมูลทั้งหมดเป็นร้อยละ (Mason and Macdonald, 1986)

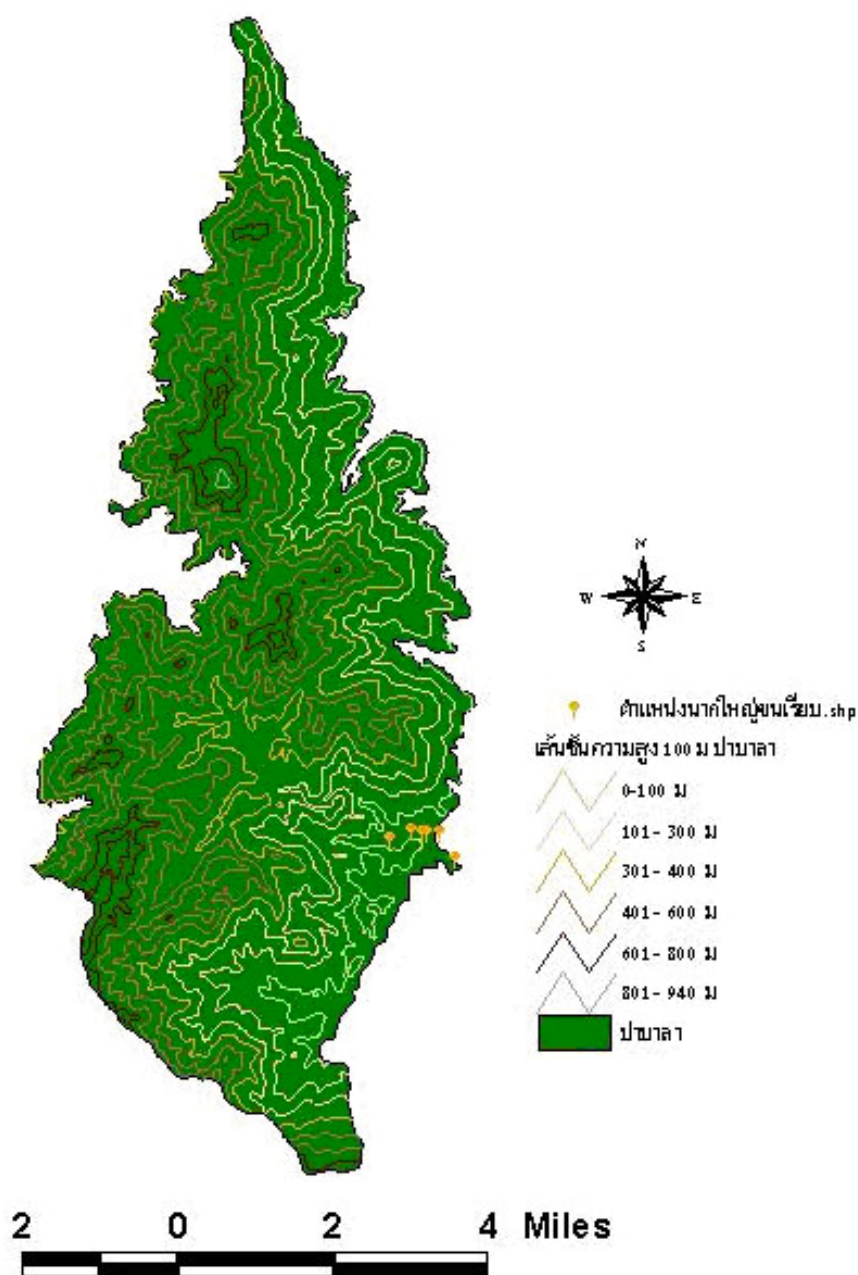
ผลและวิจารณ์ผล

การเลือกใช้พื้นที่และการแพร่กระจาย

ในช่วงที่ทำการศึกษาพบว่า จากภาพถ่ายจากกล้องดักถ่ายภาพ กองมูลและรอยเท้าแสดงว่า นากเล็กเล็บสั้นและนากใหญ่ขนเรียบเลือกใช้พื้นที่ป่าดิบชื้น ไกลลำคลองไวกาติง และคลองสาขา นากทั้งสองชนิดนี้ใช้พื้นที่ในการดำรงชีวิตที่ทับซ้อนกัน ผลปรากฏตามภาพที่ 1 และ ภาพที่ 2

ภาพที่ 1. แผนที่แสดงการแพร่กระจายของนากเล็กเล็บสั้น

ภาพที่ 2. แผนที่แสดงการแพร่กระจายของนกใหญ่ชนเรียบ

การตรวจหาปรสิต

จากการตรวจหาปรสิตจากตัวอย่างกองมูลของนกเล็กเล็บสั้น จำนวน 19 ตัวอย่าง และนกใหญ่ชนเรียบ 33 ตัวอย่าง ไม่พบปรสิต

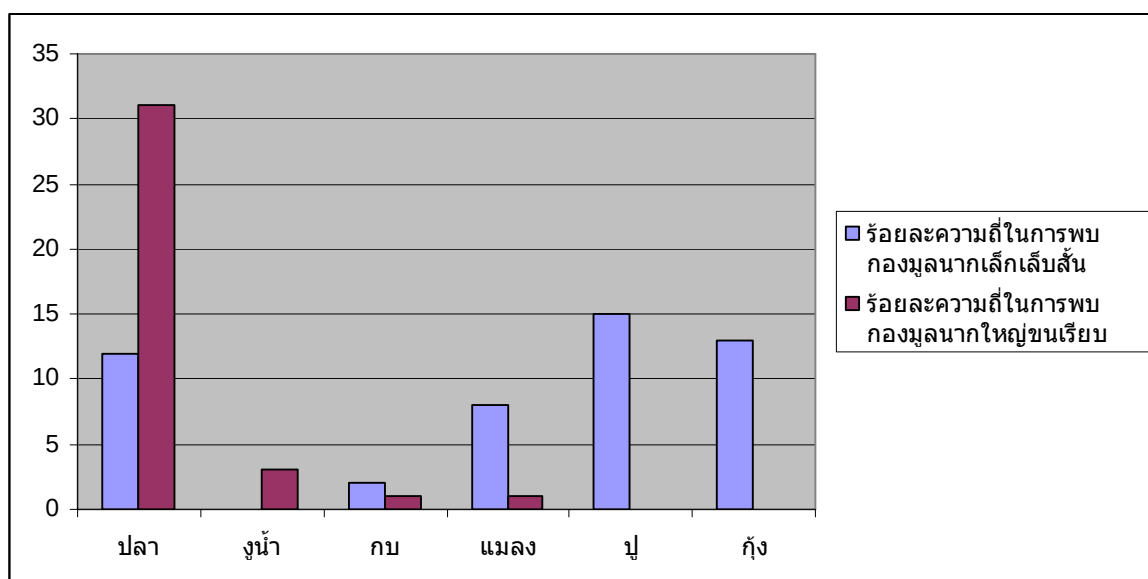
การตรวจหาชนิดอาหาร

จากการวิเคราะห์ชนิดอาหารจากตัวอย่างกองมูลของนกเล็กเล็บสั้น จำนวน 19 ตัวอย่าง และนกใหญ่ชนเรียบ 33 ตัวอย่าง พบว่าชนิดสัตว์ที่เป็นอาหารของนกเล็กเล็บสั้น 5 ชนิดได้แก่ ปลา กบ แมลง

ปูและกุ้ง โดยมีองค์ประกอบของปูมากที่สุด มีค่า Bulk percentage (BP)= 56.04 รองลงมาได้แก่กุ้งมีค่า Bulk percentage (BP) = 31.25 แมลงเป็นองค์ประกอบของอาหารที่พบน้อยที่สุด Bulk percentage (BP) = 2.2 และมีปลาเป็นองค์ประกอบของอาหาร มีค่า Bulk percentage (BP) = 6.57 ตามตารางที่ 1 เป็นกลุ่มปลาตะเพียนมากที่สุด คือ ร้อยละ 41.67 และรองลงคือกลุ่มของปลาช่อน ร้อยละ 33.33 ของชนิดปลาที่พบ

ตารางที่ 1. ชนิดอาหารที่พบในกองมูลของนกเล็กเล็บสั้นและนกใหญ่ขนเรียบ

ชนิดอาหาร	ความถี่ในการพบ (กองมูล)	ร้อยละของชนิดอาหารที่พบในกองมูลนกเล็กเล็บสั้น (19 ตัวอย่าง)			ความถี่ในการพบ (กอง)	ร้อยละของชนิดอาหารที่พบในกองมูลนกใหญ่ขนเรียบ(19 ตัวอย่าง)		
		PF	RF	BP		PF	RF	BP
ปลา	12	63.16	24	6.57	31	94	86.11	88.93
งูน้ำ	0	0	0	0	3	9.09	8.33	7.73
กบ	2	10.52	4	3.94	1	3.03	2.78	3.03
แมลง	8	42.1	16	2.2	1	3.03	2.78	0.31
ปู	15	78.05	30	56.04	0	0	0	0
กุ้ง	13	86.42	26	31.25	0	0	0	0
รวม	50		100	100	36		100	100

แผนภูมิเปรียบเทียบความถี่ของชนิดอาหารที่พบในกองมูลของนกเล็กเล็บสั้นและนกใหญ่ขนเรียบ

ตารางที่ 2. แสดงชนิดอาหารที่พบและประเมินปริมาณโดยคิดคะแนนรวมแต่ละกองมูลมีค่า=100
(จากมูลของนกเลียบเลียบสัน 19 ตัวอย่างกองมูล)

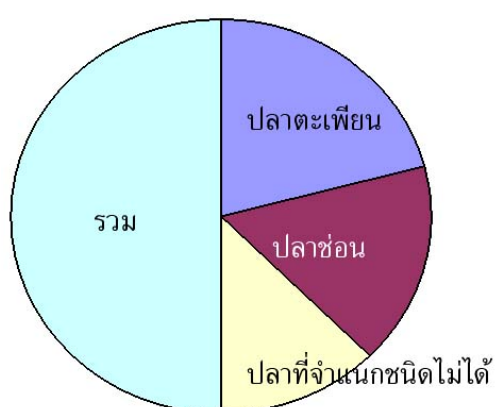
ตัวอย่างกองมูล	ชนิดอาหาร					
	ปลา	งูน้ำ	กบ	แมลง	ปู	กุ้ง
1			70	15	10	5
2					80	20
3					75	25
4	3			2		95
5	1			1		98
6	5					95
7				10	90	
8	10				90	
9	40		5		40	15
10	2			3	95	
11	10			5	85	
12	20			3	50	30
13	7			3	80	20
14	7				70	30
15					60	40
16					100	
17	20				80	
18					60	40
19						100
รวม	125	0	75	42	1065	613

ตารางที่ 3. แสดงชนิดอาหารที่จำแนกพบและประเมินปริมาณโดยคิดคะแนนรวมแต่ละกองมูลมีค่า=100
(จากมูลของนกใหญ่ชนเรียบ 33 ตัวอย่าง กองมูล)

ตัวอย่างกองมูล	ชนิดอาหาร					
	ปลา	งูน้ำ	กบ	แมลง	ปู	กิ้ง
1	100					
2	100					
3	40	60				
4	100					
5	100					
6	100					
7	100					
8	5	95				
9		100				
10	100					
11	100					
12	100					
13	100					
14			100			
15	100					
16	100					
17	100					
18	100					
19	100					
20	90			10		
21	100					
22	100					
23	100					
24	100					
25	100					
26	100					
27	100					
28	100					
29	100					
30	100					
31	100					
32	100					
33	100					

ตารางที่ 4. ชนิดปลาที่พบในกองมูลนกเล็กเล็บสั้น

ชนิดปลา	ความถี่ที่พบในกองมูล	ร้อยละของการพบในกองมูล
กลุ่มปลาตะเพียน	5	41.67
ปลาช่อน	4	33.33
ปลาที่จำแนกชนิดไม่ได้	3	25
รวม	12	100.00

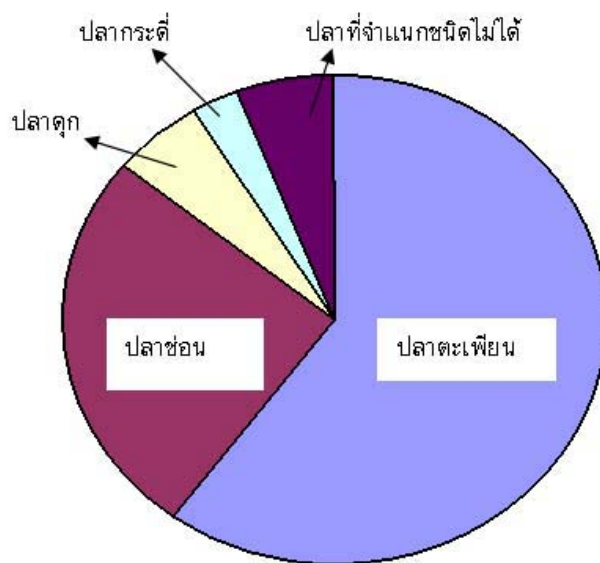

ร้อยละของการพบในกองมูลนกเล็กเล็บสั้น

ชนิดสัตว์ที่เป็นอาหารของนกใหญ่ขนเรียบมี 4 ชนิด ได้แก่ ปลา ู่น้ำ กบ และแมลง โดยมีองค์ประกอบของปลามากที่สุด มีค่า Bulk percentage (BP) = 88.93 (ตารางที่ 1) เป็นกลุ่มปลาตะเพียนมากที่สุด คือ ร้อยละ 60 และรองลงเป็นกลุ่มของปลาช่อน ร้อยละ 25.72 ของชนิดปลาที่พบทั้งหมด (ตารางที่ 5) เป็นองค์ประกอบของอาหารที่พบน้อยที่สุดเป็นแมลง มีค่า Bulk percentage (BP) = 2.2 (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 5. ชนิดปลาที่พบในกองมูลนกใหญ่ขนเรียบ

ชนิดปลา	ความถี่ที่พบในกองมูล	ร้อยละของการพบในกองมูล
กลุ่มปลาตะเพียน	21	60
ปลาช่อน	9	25.72
ปลาดุก	2	5.71
ปลากระดี่	1	2.86
ปลาที่จำแนกชนิดไม่ได้	2	5.71
รวม	35	100

ร้อยละของการพบในกองมูลขนาดใหญ่ชนเรียบ

เมื่อเปรียบเทียบชนิดอาหารที่วิเคราะห์จากกองมูลขนาดเล็กเลียบสันและขนาดใหญ่ชนเรียบพบว่ามีความแตกต่างกัน คือ อาหารหลักของขนาดเล็กเลียบสันเป็นกลุ่มสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง (invertebrates) พวก crustacean ปูและกุ้ง ส่วนอาหารหลักของขนาดใหญ่ชนเรียบเป็นกลุ่มสัตว์มีกระดูกสันหลัง (vertebrates) พวกปลา

สรุปได้ว่าขนาดเล็กเลียบสันและขนาดใหญ่ชนเรียบใช้พื้นที่ชีวิตอยู่ในบริเวณป่าดงดิบใกล้ริมคลองไถกาติงและคลองสาขา แต่มีการเลือกกินอาหารที่แตกต่างกัน ไม่มีการแก่งแย่งด้านอาหาร จึงสามารถใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ในพื้นที่ และการพบนกทั้งสองชนิดในแหล่งน้ำของป่าบาลา ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำโลก เป็นสิ่งบ่งชี้ว่า แหล่งน้ำของป่าบาลามีความสมบูรณ์ดี

เอกสารอ้างอิง

- Kanchanasaka B. 2000. The Status of Otter in Thailand and a Note on the Discovery of Three Hairy-nosed Otter (*Lutra Sumatrana*) cubs. Proceedings of the Workshops on Conservation And Public Awareness of Otters The Otter Research Group Japan.
- Kruuk H, B. Kanchanasaka, S.O. Sullivan and S. Wanghongsa. 1994. Niche Separation in Three Sympatric Otter: *Lutra perspicillata* , *L. lutra* and *Aonyx cinera* in Huai Kha haeng, Biological Conservation 69:115-120.
- Mason, C.F. and S.M. Macdonald. 1986. Otters: Conservation and Ecology. Cambridge University Press, Cambridge.